

Gastcollege 3 (27 april 2021)

Prof dr. Yves T'Sjoen

Van maatschappelijk engagement naar emo-literatuur Paradigmaverschuiving in de Nederlandse literatuur

Nederland

- de terugkeer naar traditionele motieven en vormgeving, de parlandistische poëzie
- neorealisten worden neoromantici (bijv. Hans Verhagen, *Duizenden zonsondergangen* (1971), Armando, *Dagboek van een dader* (1973))
- verschillende strekkingen in de neoromantische poëzie tot de jaren tachtig: thematiek (weemoed en verlangen, ironisch stijlregister) en vormgeving (sonnetten (J. Kal, J. Kuijper), klassiek vormenarsenaal en poëtisch archaïserend taalgebruik)

Enkele casussen: tegen de “ontpersoonlijkte” poëzie

- * Gerrit Komrij (1944-2012), *Maagdenburgse halve bollen en andere gedichten* (1968):
 - motto van A.C.W. Staring: “de nieuwe Piet Paaltjens” (neodecadente onderstroom van het romantische erfgoed)
 - ambivalente positie: poëzie ≠ expressie van gevoelens, poëzie = maakwerk
- **belang van de ironie:** omfloerste en relativerende expressie van emoties
 - * Levi Weemoedt en Jean-Pierre Rawie
luchtig-spottende toon
 - * Drs.P (pseudoniem van H.H. Polzer), Hans Dorrestijn, Willem Wilmink
lichtvoetige humor, poëzie als gezelschapsspel, cabaretesk, “plezierdichten”
 - * Anton Korteweg (*De stormwind van zijn hand*, 1975) en Kees Ouwens

geen badinerend spel, wel romantische gevoelsgespletenheid
ironie als antidotum voor melancholie en pathos

- **enkele succesrijke debuten:**

Ed Leeflang, *De hazen en andere gedichten* (1979)

Jan Eijkelboom, *Wat blijft komt nooit terug* (1979)

= zeer persoonlijke poëzie, anekdotisch autobiografisme, over angst en doodsbesef, zoeken naar geluk

- **Tirade-poëzie:** “ventisme” van *Forum*, parlandisme, belijdend karakter en ironie

Rutger Kopland (1934-2012, pseudoniem van R.H. van den Hoofdakker)

Judith Herzberg (1934)

algemene karakterisering

Kopland: *Onder het vee* (1966), *Een lege plek om te blijven* (1975), *Al die mooie beloften* (1978)

Herzberg: *Beemdgras* (1968) en *Strijklicht* (1971)

Vlaanderen

Enkele casussen:

* Herman de Coninck (1944-1997): *Zolang er sneeuw ligt* (1975) en *Met een klank van hobo* (1980)

* Leonard Nolens (1947): *Twee vormen van zwijgen* (1975), *Alle tijd van de wereld. Een poëtica* (1979), *De gedroomde figuur* (1986), *Geboortebewijs* (1988), *Liefdes verklaringen* (1990)

* Luuk Gruwez (1950): *Ach, wat zacht geliefkoos om een mild verdriet* (1977), *Een huis om dakloos in te zijn* (1981), *De feestelijke verliezer* (1985)

* Jotie T'Hooft (1956-1977): *Schreeuwlandschap* (1975)

* Miriam Van hee, Roel Richelieu van Londersele, Erik Verpale, Hendrik Carette e.a.

Verschillen met de neoromantische tendensen in Nederland

Canoniserende publicaties in Vlaanderen:

Daar komen de tachtigers al aan. Een keuze uit de recentste Zuidnederlandse poëzie
(samenstelling: L. Gruwez en D. Billiet, 1977)

De Nieuwe Romantiek. Situering en Bloemlezing (samenstelling: G. van Hoof, inleiding: H. Brems, 1981)

algemene karakterisering (taalopvattingen, thematiek, stijlmiddelen)

ANTHOLOGIE

[1] Hans VERHAGEN

Je naam ben ik vergeten

Ik heb geen naam,
ik heb geen kleren aan,
ik heb geen lichaam.

Ik heb jou,
jij hebt mij,
meer hebben we niet nodig.
En mocht je mij niet treffen,
zo zal het altijd zijn,
Maria Magdalena.

Zo simpel is het.
Jij bent de waarheid
waar ik ben
de tijd staat stil
de klok verstrijkt
en wij zijn altijd samen.

Dat is alles,
een graankorrel, een blaadje sla,
het ontluiken van een rode anemoon
en een glimlach van de zon
van Galilea.

Je naam ben ik vergeten,
je hebt geen kleren aan,
Maria Magdalena,
en geen lichaam.

(Duizenden zonsondergangen, 1971)

[2] Gerrit KOMRIJ

DE ZWIJGZAAMHEID

Eer maakt men lakens wit met inkt,
Eer speelt men schaak met bezemstelen,
Eer vindt men nog een roos die stinkt,
Eer ruilt men stenen voor juwelen,

Eer breekt men ijzer met zijn handen,
Eer zal men stijgen in valleien,
Eer legt men een garnaal aan banden,
Eer leert men geiten kousen breien,

Eer plant men bomen op de weg,
Eer zal men kakken in zijn hoed,
Dan dat ik u mijn ziel blootleg
En zeg wat ik thans lijden moet.

(Tutti-Frutti, 1972)

[3] Drs. P

CREDO

Ik waarschuw u op goede gronden
Veel dichters zijn te licht bevonden
Light verse (plezierdicht, zeggen wij)
Is speels, maar geenszins ongebonden

Dus (zij het dan qua inhoud vrij)
Qua vorm van hechte makelij!
En dat men 't puntig af moet ronden –
Die noodzaak komt er ook nog bij

't gaat niet om kolder, niet om grap
Ook niet om rederijkerskuren
Het is geen zwelgen in de taal

Maar wel berust het allemaal
Op innerlijke avonturen
En onvermoeibaar vakmanschap

(Toenemend feestgedruis, 2004)

[4] Jean-Pierre RAWIE

KLAAGLIED

Ik klaag, want alles wat zo mooi begon
ging langzaamaan naar de verdoemenis,
wat immers niet meer te verbloemen is
hoewel ik soms gedaan heb wat ik kon.

Wel hebben wij elkander op het laatst
bedonderd en constant te veel gezopen,
dus dat het heel ellendig af zou lopen

lag voor de hand en heeft geen mens verbaasd.

Het Leed is niet van gister of vandaag
en dit verhaal misschien niet zo bijzonder,
maar toch ben ik er reuze treurig onder
en vind het juist en passend dat ik klaag.

(Het meisje en de dood, 1979 - in Oude gedichten, 1990)

[5] Anton KORTEWEG

DE ROMANTISCHE DICHTER

Nadat ik me, eens en vooral, bewust geworden was
van tragische gespletenheid in mijn bestaan
– 'k wist zeker dat het nooit meer goed kwam – sedert
onvrede met het hier-en-nu, zelfs lijden
aan onvervulbaar heden, smartelijk verlangen
naar 'k wist niet wat, de overhand verkreeg –
liet ik nooit na voortdurend jong te sterven.

(De stormwind van zijn hand, 1975)

[6] Rutger KOPLAND

ONDER DE APPELBOOM

Ik kwam thuis, het was
een uur of acht en zeldzaam
zacht voor de tijd van het jaar,
de tuinbank stond klaar
onder de appelboom

ik ging zitten en ik zat
te kijken hoe de buurman
in zijn tuin nog aan het spitten
was, de nacht kwam uit de aarde
een blauwer wordend licht hing
in de appelboom

toen werd het langzaam weer te mooi
om waar te zijn, de dingen
van de dag verdwenen voor de geur
van hooi, er lag weer speelgoed
in het gras en verweg in het huis
lachten de kinderen in het bad
tot waar ik zat, tot
onder de appelboom

en later hoorde ik de vleugels
van ganzen in de hemel
hoorde ik hoe stil en leeg
het aan het worden was

gelukkig kwam er iemand naast mij
zitten, om precies te zijn jij
was het die naast mij kwam
onder de appelboom, zeldzaam
zacht en dichtbij
voor onze leeftijd.

(Onder het vee, 1966)

[7] Rutger KOPLAND

Boven het hooi hangt de boer in
de balken. In de sneeuw ligt de blote
boerin.

Onder de warme vacht van het dak
heeft het varken vergeefs gewacht op slobber
en slacht.

Wat is er gebeurd. Dit is heel erg, dit is
een gedicht waarin de boer, de boerin en
het varken

Sterven. Als een leeg nest in de winter
is warmte. Ik ben de kat in dit huis,
ze zijn weg.

Maar ik hou van de plek waar ik lag.

(Een lege plek om te blijven, 1975)

[8] Rutger KOPLAND

G, ik schreef een vers over jouw gezicht,
dat het zo afwezig was, ik vergeleek het
met water waarin ik het gezicht zag
van een paard, en toen ik opkeek

was de overkant verlaten. Ik vergeleek
het met wind waarin ik de adem hoorde
van een dode hond, en toen ik luisterde
was het zo godvergeten stil in huis.

Ik heb het vergeleken G, met veel
meer, meer dan ik mij herinner, maar
ik kan het vers niet meer vinden.

Het was niet alleen maar water, wind,
je ziet me nog als ik niet kijk, je ademt
als ik niet luister, leest wat ik niet schrijf.

(Al die mooie beloften, 1978)

[9] Judith HERZBERG

ZIEKENBEZOEK

Mijn vader had een lang uur zitten zwijgen bij mijn bed.
Toen hij zijn hoed had opgezet
zei ik, nou, dit gesprek
is makkelijk te resumeren.
Nee, zei hij, nee toch niet,
je moet het maar eens proberen.

(Beemdgras, 1968)

[10] Herman DE CONINCK

KRITIEK

Gisteren nog vond ik het woord
'lieveling' uit, en droeg het op een rood
kussentje naar jou. O, schat, zei je,
dat hoefde niet. Maar je liet goed
merken hoe blij je was.

En vorige week schreef ik:
'Ik hou van jou om de manier
waarop je me hoofdpijn bezorgt
en dan erg lief bent voor die hoofdpijn.'
Toen je het gelezen had
kreeg ik een enorme zoen.
Dàt is nog eens literaire kritiek.

(Zolang er sneeuw ligt, 1975)

[11] Herman DE CONINCK

POËZIE

Zoals je tegen een ziek dochtertje zegt:
mijn miniatuurmensje, mijn zelfgemaakt
verdrietje, en het helpt niet;
zoals je een hand op haar hete voorhoofdje
legt, zo dun als sneeuw gaat liggen,
en het helpt niet:

zo helpt poëzie.

(Met een klank van hobo, 1980)

[12] Herman DE CONINCK

EVEN

Geluk is ineens, zaterdagmiddag in de trein
naar Amsterdam, weten dat het niet voor jou is weggelegd.
En daar hoe dan ook erg rustig van zijn.
Goed, dat weten we dan, dat hoeft niet meer gezegd.

Er vallen tenslotte nog andere dingen te beleven.
We gaan naar Amsterdam kijken, en niet naar elkaar.
En er is een voorzichtig-zijn met wat je even
mag hebben, hooguit voor een paar jaar.

Zoiets als elke dag opnieuw weer honger krijgen,
zoiets als elke keer met jou weer hijgen
en hijgen en hijgen. En dan is het voorbij.
En wie weet, nooit gebeurd. Dan blijven ik en jij.

Geluk is vandaag nog dingen willen schrijven
als 'jouw ogen en hun sterrelingse pracht'.
Godgod, nee zeg. Maar het is koud. En ik wil blijven
bij jou. Omwille van de nacht.

(Met een klank van hobo, 1980)

[13] Leonard NOLENS

Geen gedicht meer kunnen schrijven
voor de vuist weg.

Geen gedicht als een mens
met de hand op het hart, een man
die staat, bestaat
in de menigte, de menigte
verstaat, bestaat
uit de menigte, meent, ja

meent
met het hart op de hand
wat hij zegt.

Geen gedicht meer kunnen schrijven
dan met honderd vingers tegelijk
hand over hand toenemend
aan onzegbaarheid.

Geen gedicht dan met een mond
die klemgezongen wordt
in een mond in
een mond in
een mond.

Geen gedicht
dan met een oog
dat om de haverklap verwisselt
van gezicht.

(Twee vormen van zwijgen, 1975)

[14] Leonard NOLENS

LECTORI SALUTEM!

Ik heb je meegenomen naar dit doorgangshuis.
De zolder gonst van stemmen als een bijenkorf.
Haat en liefde doen er honingraten zwellen
Van het vers dat elders wil worden gegeten.

Zo geef ik, gif en tegengif, veranderd weer
Wat ik van jou gestolen heb, een klein heelal
Met mijn gevang van jouw verborgenheid betaald.
Enkel jij krijgt hier de vrijheid zwart op wit.

Dus lees me. Lees me helemaal of lees me niet.
Ik wou dit toch, ik zou dit toch niet zo alleen.
Ik wou toch spreken, hier, in naam van iedereen.
Ben ik een fles in zee, een les in duisternis?

Ik was nog jong, ik droomde dat ik hier verscheen
Als een die ginder in de heuvels loopt te zingen.
Ik droomde dat ik schreef zoals een dode spreekt
Met heel de pinkstertong van zijn afwezigheid.

(Liefdes verklaringen, 1990)

[15] Luuk GRUWEZ

DE ONHERBERGZAAMHEID

niemand weet waarom – de wind in de zielen –
wij het sterfelijste het eerst
en het zeerst hebben liefgehad.

waarom, bezwaard door een hart
vol thuiskomst, wij bestemmingloos
konden worden als zoekgeraakte postiljons

en o, nog zochten dat grootse gevoel
waarmee we soms een rouwstoet
in ons wekten, of (als een wurghand)

weduwsmart aan dunne meisjeshalzen
lieten reiken, getooid
in de bruidsluiers van het sterven.

maar was er eigenlijk wel iets
dan de geknakte kaktus voor het raam,
het lang terzij geschoven telraam,

en het o zo trage aftellen
voor wij van lieverlee
van start met sterven konden gaan?

niemand weet waarom wij tevergeefs
het eerst en het zeerst
het sterfelijste hebben liefgehad.

(De feestelijke verliezer, 1985)

[16] Luuk GRUWEZ

EEN GENERATIE

nog jong noemt men mijn generatie,
wijl zij zo gelig als heel oude boeken is
en reeds onkennelijk bestoft tot in de ziel.

zij leeft van wuiven en verstrijken,
haar lied is van een misthoorn 's nachts,
en in de palmen van eenzelfde hand
klemt zij de nachtelijke wijzer van de klok,
het lemmet van het scherpste mes.

want tere dingen die zij leerde te beminnen,
al wat vergaat vergaart zij in haar prentenboek:
seizoenen vol verleden, en de verste streken
waar zij eens geweest is en nooit weer.

een schaarse beeldspraak kleedt haar ledematen aan
- een hand slechts die vertwijfeld schaamte dekt -
wanneer een god kwistig zijn rimpels strooit,
haar naakter maakt naarmate met meer tijd getooid.

zij wou zo jong en oud als eeuw en wereld zijn
en ongerept als ochtendlijke sneeuw,
maar raakte 't enkel met zichzelf niet eens.
- straks lost zij wel zichzelf op.

(De feestelijke verliezer, 1985)

[17] Jotie T'HOOF

MOURIR, C'EST PARTIR UN PEU

Dat was dan dat; ik word herinnering
hooguit voor een verloren uur nog goed
want ik geloof dat elk beding
enkel prenten tekent in ons bloed.

Dat we iets willen onthouden;
hoe ik lont was in uw kruit
gij vijf vingers in mijn hand
het baat ons niet, we zijn van zand
en wissen ons voortdurend uit.

En ik was te klein, niet veel
maar toch blijft me dat steken
al was het maar een eerste zet
van wie ons tenslotte doet verbleken.

De biljarttafel van mijn leven
begint er verlaten uit te zien
de stoten doen mijn ballen beven
ik ben gevat in het ivoor dat ik verdien.

(Schreeuwlandschap, 1975)

[18] Miriam VAN HEE

Voor Walter

Vanavond kom ik je halen
ook al zullen mijn woorden, zelfs
mijn gebaren, ook dit keer er nauwelijks
in slagen de grenzen te verleggen.

En bij dat alles
wat kennen wij méér van de liefde
dan haar desolate tweesprongen
met soms op haar trieste zijwegen
een afdak – voor een avond slechts –
daarna onvermijdelijk het zware
nachtelijke stilzijn.
Zo is het toch altijd geweest?

Maar vanavond
vanavond kom ik je halen
en langs je smalle schouders –
o mochten mijn handen als muziek
naar je opgaan, mochten
mijn wonden dichtgegroeid mijn
huid als perzik zijn.

En mochten mijn woorden niet falen
vanavond niet.
Mochten wij in elkaar
onze angst onze vele
verkeerde bewegingen ons onzeker
handgewuif begraven
en dan dichtgaan als een dorp
vol dierbare geheimen onder
dankbaar windgestreel.

Iets toch moeten wij overhouden
van het vroegere lichte heen
en weer lopen 's ochtends
onder de verbaasde bomen.

(Het karige maal, 1978)